

and ways of activity and it is actualized as cognitive activity. On the grounds of the analysis of the results of a number of studies, the indicators of the level and features of the development of the studied quality are outlined: interest in the content and the process of activity; the desire to assimilate information about the environment and master certain ways of activity; mobilization of moral and volitional efforts to achieve the goal of cognitive activity; emotional attitude to the environment (admiration, disappointment, surprise – that is, the variety of emotional states caused by the components of the environment); initiative; originality. The content of the questionnaire has been developed as one of the methods of scientific research used at the ascertaining stage of the research. On the basis of generalisation of the results of the questionnaire the urgency of the researched problem is confirmed (almost half of future preschool specialists have an understanding of the concept which does not correspond to its scientific definition; a significant number of students determine the level of development of their ability to form cognitive activity of preschool children not sufficient enough or insufficient). The directions of further scientific study of the researched problem are determined: psychological and pedagogical support of formation of cognitive activity of preschool children and training future specialists of preschool education for formation of researched quality.

Key words: activity, cognitive activity, cognitive activity of preschool children, preschool institution, cognitive need, cognitive performance, cognitive interest, curiosity.

УДК 378.126

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.85.33>

Резунова О. С., Передерій О. Л.

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ САМОЕФЕКТИВНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ СКЛАДНИК ЙОГО ІННОВАЦІЙНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасному освітньому просторі найбільшою цінністю визнається такий педагог, який здатний до саморозвитку та самовдосконалення у професійній діяльності, уміє адаптуватися до мінливого середовища, швидко оновлювати та нарощувати компетентності, вільно орієнтуватися в інформаційних потоках.

У статті актуалізовано проблему підвищення якості професійної готовності викладачів до інноваційної педагогічної діяльності через формування їхньої педагогічної самоефективності.

Розглянуто наукові концептуальні напрями визначення сутності феноменів “самоефективність” та “педагогічна самоефективність”. Так, самоефективність є здатністю людини змінювати себе, свою поведінку та досягати бажаного результату з найменшою витратою особистих та інших ресурсів, а педагогічна самоефективність виявляється в готовності та здатності викладача мобілізувати сукупність особистісних якостей, кваліфікаційних знань, умінь і методичної майстерності з метою досягнення оптимальних результатів у педагогічній діяльності.

Обґрунтовано доцільність формування педагогічної самоефективності викладачів, адже викладачі з більш високим рівнем самоефективності мають вищий рівень інноваційного викладання та вміння застосовувати креативні підходи в педагогічній діяльності.

Представлено основні фактори, які, на думку науковців, мають найбільший вплив на формування досліджуваного конструкту, а саме: минулий досвід успіхів і невдач, контроль за своїми професійно спрямованими діями, спостереження за професійними досягненнями інших педагогів, вербальне переконання, самооцінку та саморегуляцію, емоційний стан.

Виявлено значення педагогічної самоефективності для досягнення продуктивності педагогічної діяльності та успішності просування викладачів до педагогічного ідеалу. Таким чином, попит на високоефективних педагогів, які можуть коректно оцінювати власні здібності, можливості й результати своєї педагогічної діяльності, буде зростати кожного року.

Ключові слова: самоефективність, педагогічна самоефективність, інноваційна професійна діяльність, викладач.

Сучасна глобальна економічна й соціальна криза, спричинена світовою пандемією, виявила, що значна частина населення не здатна адаптуватися до нових реалій, відчуває брак особистісних ресурсів, не має розвинутих навичок саморегуляції, самопідтримки та самоконтролю.

Нові суспільні виклики потребують переосмислення ролі педагога як наставника, керівника, фасилітатора, консультанта, медіатора знань, вимагають удосконалення його професійних якостей і фахової майстерності. У сучасному освітньому просторі найбільшою цінністю визнається такий педагог, який здатний до саморозвитку та самовдосконалення у професійній діяльності, уміє адаптуватися до мінливого середовища, швидко оновлювати й нарощувати компетентності, вільно орієнтуватися в інформаційних потоках. Сучасний викладач має відчувати, що потрібно постійно змінюватися та вдосконалюватися, працювати над собою, щоб бути здатним досягати поставлених цілей із найменшими затратами часу й ресурсів.

Феномен самоефективності особистості знайшов відображення в дослідженнях А. Бандури, О. Богатирьової, І. Брунової-Калісецької, Т. Брайан, Н. Водоп'янової, М. Гайдар, Т. Гордєєвої, А. Деркач, П. Друкера, М. Єрусалема, В. Зазикіна, Д. Зіглера, Дж. Капрара, С. Кові, Т. Кремешної, Р. Кричевського, Т. Марцинковської, Д. Маддукса, Д. Майерса, М. Остроушко, Дж. Олівера, Л. Первин, Ф. Пажерас, М. Ридигера, Д. Сервона, Р. Фреджера, Е. Фройнда, Д. Шапошник-Доменської, Р. Шварцера, М. Шеєра та інших учених.

Проблемі розвитку педагогічної самоефективності присвячені роботи В. Бондар [2], І. Макаренко [2], І. Кремешної [9], А. Линенко [10], О. Фаст [14] та інших авторів. Проте проблема формування педагогічної самоефективності викладачів у контексті їхньої інноваційної професійної діяльності залишається нерозкритою.

Мета статті – розкрити сутність поняття “педагогічна самоефективність”, проаналізувати шляхи формування педагогічної самоефективності викладача як невід’ємного складника його інноваційної професійної діяльності.

Успішність кожної окремої людини є важливим чинником розвитку суспільства загалом, саме тому проблема використання людського потенціалу розглядається по-новому. В освітній галузі дедалі більше зростає попит на високоефективних педагогів, які можуть коректно оцінювати власні здібності, можливості й результати своєї педагогічної діяльності, уміють бути продуктивними у процесі виконання професійних завдань.

Термін “самоефективність” (self-efficacy) уперше запропонований канадсько-американським психологом з українським корінням Альбертом Бандурою в 1970-х рр. у межах розробленої ним соціально-когнітивної теорії [15].

Термін “самоефективність” складається з двох частин – понять “само” та “ефективність”. Поняття “само” означає дію, яка здійснюється власними силами, без сторонньої допомоги, спрямовується на себе, а ефективність – це здатність виконувати роботу та досягати бажаного результату, поставлених цілей із найменшою витратою часу й зусиль (ресурсів). Отже, поняття “самоефективність” можна трактувати як здатність людини змінювати себе, свою поведінку та досягати бажаного результату, ефекту (у роботі, навчанні тощо) з найменшою витратою особистих та інших ресурсів [6].

Самоефективність, на думку А. Бандури, спільно з навколишнім середовищем, попередньою поведінкою та іншими характеристиками визначає майбутню поведінку особистості. Люди з високим рівнем самоефективності здатні створювати власне майбутнє, а не просто передбачати його [16].

Згідно з дослідженнями низки вчених, в освітньому середовищі самоефективність визначається як віра викладача у здатність організувати та виконувати свої дії задля досягнення бажаних результатів через уміння відбудувати свою поведінку, досвід, вербальне переконання, фізіологічний та емоційний стан [13].

Крім того, самоефективність викладача – це уявлення педагога про те, що він володіє необхідними знаннями, уміннями, навичками, професійними технологіями, а також його впевненість у тому, що він зможе продуктивно використовувати їх у своїй діяльності [5].

На думку групи дослідників, педагогічна самоефективність – це продуктивність фахової діяльності, яка здобувається майстерною реалізацією власної фахово-педагогічної компетентності в гармонійній взаємодії Я-розуміння (образу викладача), Я-ставлення (самооцінки викладача), Я-поведінки (самоефективності викладача) [2, с. 44].

З огляду на наукові джерела професійну самоефективність викладача варто розглядати як складне, динамічне утворення особистості, що засноване на розвиненій педагогічній самосвідомості, розумінні вимог соціуму, а також як сформовану компетентність, наявність адекватної самооцінки, спрямовані на успішне здійснення професійної діяльності [10]; як освітньо-професійний індикатор визначення ступеня готовності викладача до компетентного здійснення професійної діяльності; як показник професійної зрілості та конкурентоздатності педагога, що виявляється в його готовності та здатності мобілізувати сукупність особистісних якостей, кваліфікаційних знань, умінь і методичної майстерності з метою досягнення оптимальних результатів у педагогічній діяльності [1].

Перейдемо до тлумачення важливого для нашого дослідження терміна “інноваційна педагогічна діяльність”. Інновації (від італ. *innovazione* – новизна, нововведення) – це нові форми організації діяльності й управління, нові види технологій, які охоплюють різні сфери життєдіяльності людства [3].

У педагогічних науках термін “інновація” також має значну кількість тлумачень. Звернемося до тих, які найбільше підходять для нашого дослідження. Так, О. Савченко переконана, що під інновацією необхідно розуміти процес створення, поширення та використання засобів (нововведень) для розв’язання тих педагогічних проблем, які досі вирішувалися по-іншому [12]. Інновація в контексті педагогічного процесу, на думку І. Дичківської, означає введення нового в цілі, зміст, методи й форми навчання та виховання, організацію спільної діяльності вчителя та учня [7]. На переконання О. Попової, досліджуваний феномен варто розглядати як цілеспрямований і керований процес внесення змін в освітню практику шляхом створення, поширення та освоєння нововведень [11].

Найбільш цікавою в контексті нашого дослідження є думка М. Кларіна про те, що інновації приналежні не тільки до створення та поширення новацій, а й до змін у способах діяльності, стилі мислення, які із цим пов’язані [8].

Погоджуючись із дослідженнями науковців, вважаємо, що саме наявність сформованої самоефективності впливає на реалізацію інноваційної професійної діяльності викладача, адже педагоги з більш високим почуттям самоефективності схильні частіше застосовувати конструктивістські підходи до викладання, а їхні результати показують сильнішу позитивну кореляцію між самоефективністю викладача та конструктивістським навчанням порівняно з традиційним навчанням [17]. Крім того, викладачі з вищим рівнем

самоєфективності мають вищий рівень інноваційного викладання та вміють застосовувати креативні підходи в педагогічній діяльності [4].

До основних факторів, що впливають на формування педагогічної самоєфективності викладачів, варто віднести такі положення:

– минулий досвід успіхів і невдач (успішні педагогічні дії підвищують самоєфективність викладача, тоді як невдачі здатні знизити її);

– контроль за своїми професійно спрямованими діями (контроль за власними діями допомагає викладачеві вчасно виявити та виправити недоліки у професійній діяльності, визначити нові професійно-педагогічні цілі);

– спостереження за професійними досягненнями інших людей (спостереження за професійними успіхами колег-викладачів дають можливість засвоїти новий спосіб мислення, поведінки, ставлення до здобувачів вищої освіти, озброїтися ефективними поведінковими стратегіями в типових і нетипових педагогічних ситуаціях);

– вербальне переконання (переконання особистості у власних можливостях передбачає емоційну підтримку, схвалення та позитивне оцінювання, взаємодопомогу в умовах спільної творчої навчальної діяльності);

– самооцінку та саморегуляцію (оцінка викладачами власних особистісних і професійних якостей виконує важливу функцію в розвитку педагогічної самоєфективності, є регулятором поведінки та впливає на рівень цього утворення, а саморегуляція допомагає зменшити та подолати розбіжності між досягненнями й ціллю, яку ставить перед собою педагог, щоб поставити нові, більш високі професійні завдання);

– емоційний стан (відчуття викладачем емоційного піднесення, прагнення здійснювати професійну діяльність чинить позитивний вплив на його педагогічну самоєфективність) [1; 9; 15].

Висновки. Таким чином, феномен педагогічної самоєфективності викладача варто розглядати як психологічну категорію успіху, життєву стратегію людини, яка прагне реалізувати власний педагогічний потенціал.

Викладач, який володіє високою особистою ефективністю, упевнений у собі, у власних силах та завжди вірить, що здатний подолати будь-які перешкоди, підпорядкувати собі несприятливі обставини й події життя, працювати за будь-яких обставин.

Основними передумовами формування педагогічної самоєфективності викладача є усвідомлення життєвого смислу самозмінення, переважання мотивації досягнення успіху, готовність до саморегуляції емоційного стану, самомотивації, рефлексивні та імагінально-прогностичні здібності.

Використана література:

1. Андрійовська З. Професійна компетентність педагога як основний аспект його педагогічної самоєфективності. *Молодь і ринок*. 2016. № 11–12(142–143). С. 156–158.
2. Бондар В., Макаренко І. Професійна самосвідомість педагога та його самоєфективність: концептуально-теоретичний аналіз. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені Н. П. Драгоманова. Серія 5 “Педагогічні науки: реалії та перспективи”*. 2016. Вип. 55. С. 42–47.
3. Буга Н. Становлення наукової та інноваційної діяльності у вищих навчальних закладах. *Економіст*. 2006. № 9. С. 60–64.
4. Vereshchahina T. Level of self-efficacy perceived by teachers in three Ukrainian universities. *Вища освіта у контексті інтеграції до європейського простору*. 2017. Вип. 21. Кн. 3. Т. III(77). С. 185–197.
5. Гайдар М. Развитие личностной самоэффективности студентов-психологов на этапе вузовского обучения : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 “Педагогическая психология”. Воронеж, 2008. 25 с.
6. Гальцева Т. Развитие навчальної самоєфективності учнів в контексті концепції нової української школи : навчально-методичний посібник. Дніпро, 2019. 82 с.
7. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : підручник. 2-ге вид., доп. Київ : Академвидав, 2012. 352 с.
8. Кларин М. Педагогическая технология в учебном процессе. Москва, 1989. 225 с.
9. Кремешна Т. Педагогічна самоєфективність: шлях до успішного викладання : навчально-методичний посібник. Умань, 2010. 168 с.
10. Линенко А. Професійна самоєфективність як педагогічна проблема. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Серія “Педагогіка”*. 2019. Вип. 1(126). С. 66–72.
11. Попова О. Становлення і розвиток інноваційних педагогічних ідей в Україні в ХХ столітті. Харків : ОВС, 2001. 256 с.
12. Савченко О. Дидактика початкової школи. Київ : Освіта, 1997. 400 с.
13. Собкин В., Фомиченко А. Самоэффективность учителя и учебная деятельность учащихся (по материалам зарубежных публикаций). *Человек и образование*. 2017. № 4. С. 176–183.
14. Фаст О. Методологічні орієнтири формування педагогічної самоєфективності майбутніх вчителів у контексті викликів освітньої реформи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2010. № 10(84). С. 215–226.
15. Bandura A. Self-efficacy: toward unifying theory of behavioral change. *Physiological review*. 1977. Vol. 84. Iss. 2. P. 191–215.
16. Verbal compression as the implementation of universal tendency of compensative processes in the lingual world / N. Diachok, O. Kuvarova, T. Prystaiko, I. Kirkovska, L. Semak. *Linguistics and Culture Review*. 2021. Vol. 5. № S4. P. 344–357.
17. The roles of teacher efficacy in instructional innovation: its predictive relations to constructivist and didactic instruction / Nie Youyan, Tan Gim Hoon, A. Liao, Lau Shun, Chua Bee Leng. *Educational Research for Policy and Practice*. 2013. Vol. 12. № 1. P. 67–77.
18. The use of educational computer programs in the training of foreign language teachers for speech activity / T. Pakhomova, A. Drach, P. Vasilieva, Yu. Serdiuchenko, O. Piddubtseva. *Revista EntreLinguas*. 2021. Vol. 7. Iss. 4. P. 984–997.

References:

1. Andriiovskaya, Z. (2016). Profesiina kompetentnist pedahoha yak osnovnyi aspekt yoho pedahohichnoi samo efektyvnosti [Professional competence of a teacher as the main aspect of his pedagogical self-effectiveness]. *Molod i rynek*, no. 11–12(142–143), pp. 156–158 [in Ukrainian].
2. Bondar, V., Makarenko, I. (2016). Profesiina samosvidomist pedahoha ta yoho samoefektyvnist: kontseptualno-teoretychnyi analiz [Professional self-consciousness of a teacher and his self-efficacy: conceptual and theoretical analysis]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni N. P. Drahomanova. Seriya 5 "Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy"*, iss. 55, pp. 42–47 [in Ukrainian].
3. Buha, N. (2006). Stanovlennia naukovoї ta innovatsiinoї diialnosti u vyshchikh navchalnykh zakladakh [Formation of scientific and innovative activity in higher educational institutions]. *Ekonomist*, no. 9, pp. 60–64 [in Ukrainian].
4. Vereshchahina, T. (2017). Level of self-efficacy perceived by teachers in three Ukrainian universities. *Vyshcha osvita u konteksti intehratsii do yevropeiskoho prostoru*, iss. 21, book 3, vol. III(77), pp. 185–197 [in English].
5. Gaydar, M. (2008). Razvitiye lichnostnoy samoeffektivnosti studentov-psikhologov na etape vuzovskogo obucheniya [Development of personal self-efficacy of psychology students at the stage of university education]. *Extended abstract of candidate's thesis. Voronezh*, 25 p. [in Russian].
6. Haltseva, T. (2019). Rozvytok navchalnoi samoefektyvnosti uchniv v konteksti kontseptsii novoi ukrainskoi shkoly: navchalno-metodychnyi posibnyk [Development of students' self-efficacy in the context of the concept of a new Ukrainian school: textbook]. Dnipro, 82 p. [in Ukrainian].
7. Dychkivska, I. (2012). Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii: pidruchnyk [Innovative pedagogical technologies: textbook]. 2nd ed. Kyiv: Akademydav, 352 p. [in Ukrainian].
8. Klarin, M. (1989). Pedagogicheskaya tekhnologiya v uchebnom protsesse [Pedagogical technology in the educational process]. Moscow, 225 p. [in Russian].
9. Kremeshna, T. (2010). Pedahohichna samoefektyvnist: shliakh do uspishnoho vykladannia: navchalno-metodychnyi posibnyk [Pedagogical self-efficacy: the path to successful teaching: textbook]. Uman, 168 p. [in Ukrainian].
10. Lynenko, A. (2019). Profesiina samoefektyvnist yak pedahohichna problema [Professional self-efficacy as a pedagogical problem]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrainskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho. Seriya "Pedahohika"*, iss. 1(126), pp. 66–72 [in Ukrainian].
11. Popova, O. (2001). Stanovlennia i rozvytok innovatsiinykh pedahohichnykh idei v Ukraini v XX stolitti [Formation and development of innovative pedagogical ideas in Ukraine in the XX century]. Kharkiv: OVS, 256 p. [in Ukrainian].
12. Savchenko, O. (1997). Dydaktyka pochatkovoї shkoly [Primary school didactics]. Kyiv: Osvita, 400 p. [in Ukrainian].
13. Sobkin, V., Fomichenko, A. (2017). Samoeffektivnost' uchytelya i uchebnaya deyatel'nost' uchashchikhsya (po materialam zarubezhnykh publikatsiy) [Self-efficacy of a teacher and learning activities of students (based on foreign publications)]. *Chelovek i obrazovanie*, no. 4, pp. 176–183 [in Russian].
14. Fast, O. (2010). Metodolohichni oriientry formuvannia pedahohichnoi samoefektyvnosti maibutnikh vchyteliv u konteksti vylykiv osvitnoi reformy [Methodological guidelines for the formation of pedagogical self-efficacy of future teachers in the context of the challenges of educational reform]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, no. 10(84), pp. 215–226 [in Ukrainian].
15. Bandura, A. (1977). Self-efficacy: toward unifying theory of behavioral change. *Physiological review*, vol. 84, iss. 2, pp. 191–215 [in English].
16. Diachok, N., Kuvarova, O., Prystaiko, T., Kirkovska, I., Semak, L. (2021). Verbal compression as the implementation of universal tendency of compensative processes in the lingual world. *Linguistics and Culture Review*, vol. 5, no. S4, pp. 344–357 [in English].
17. Nie, Youyan, Tan, Gim Hoon, Liao, A., Lau, Shun, Chua, Bee Leng (2013). The roles of teacher efficacy in instructional innovation: its predictive relations to constructivist and didactic instruction. *Educational Research for Policy and Practice*, vol. 12, no. 1, pp. 67–77 [in English].
18. Pakhomova, T., Drach, A., Vasilieva, P., Serdiuchenko, Yu., Pidubtseva, O. (2021). The use of educational computer programs in the training of foreign language teachers for speech activity. *Revista EntreLinguas*, vol. 7, iss. 4, pp. 984–997 [in English].

Rezunova O. S., Perederii O. L. Formation of pedagogical self-efficacy of a teacher as an integral part of his innovative professional activity

In the modern educational space, the greatest value is a teacher who is capable for self-development and self-improvement in professional activities, able to adapt to changing environments, able to quickly update and increase competencies, free to navigate information flows.

The article highlights the problem of improving the quality of professional readiness of teachers for innovative pedagogical activities through the formation of their pedagogical self-efficacy.

The scientific essence of the phenomena "self-efficacy" and "pedagogical self-efficacy" are considered as qualities, qualification knowledge, skills and methodological skills in order to achieve optimal results in teaching.

The expediency of forming pedagogical self-efficacy of teachers is substantiated, because teachers with a higher level of self-efficacy have a higher level of innovative teaching and the ability to apply creative approaches in pedagogical activities.

The main factors that, according to researchers, have the greatest impact on the formation of the studied construct are presented: past experience of successes and failures, control over their professionally oriented actions, observation of professional achievements of other teachers, verbal beliefs, self-esteem and self-regulation, emotional state.

The importance of pedagogical self-efficacy for achieving the productivity of pedagogical activity and the success of the promotion of teachers to the pedagogical ideal is revealed. Thus, the demand for highly effective teachers who can correctly assess their own abilities, capabilities and results of their teaching activities will grow every year.

Key words: self-efficacy, pedagogical self-efficacy, innovative professional activity, teacher.